

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄԵԼԿ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարեկան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տ է լ է Ֆ օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերէն).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տ է լ է Ֆ օ Ն № 253.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ բնաւորութիւն ունի.—Ներքին Տե-
սիստիկոն. Մատենագրութիւն. Նամակ Բա-
գրուից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լու-
րեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ձինական գոր-
ծերը. Արտաքին լուրեր. ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Այսպէս էր խօսում Ջրա-
գալարը:

Ի՞ՆՉ ԲՆԱՎՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ

Սերբիայի մէջ, ինչպէս յայտնի է մեր
ընթերցողներին, յանդարձակ կատարվեց
քաղաքական մի մեծ փոփոխութիւն: Այժմ
սանկար թագաւորը, օգտվելով իր հօր Մի-
լանի բացակայութիւնից, իր ձեռքն առաւ
երկրի կառավարութիւնը: Առաջին քայլը
օտարոտի էր և խիստ անձնական բնաւորու-
թիւն ունէր: Նրա առաջին թագաւորը Ջրա-
նացու հրատարակեց իրանց աւելի հասա-
կաւոր Կրազա Մաշինային, որը առաջ Ֆրէյ-
լինա էր Նատալիա թագուհու շքանշանի
մէջ:

Պետութիւնների համար անսպասելի էր
Այժմանը թագաւորի վարմունքը: Աւատ-
րիայում և Կերմանիայում վերաբերվե-
ցին նրան սառնութեամբ և տհաճու-
թեամբ, Ուստատանը վերաբերվեց հա-
մակրութեամբ և տուեց իր հաւանութիւն-
ը կատարված իրողութեան:

Սակայն, շատերը սպասում էին երկ-
րաւոր թագաւորի յետագայ քայլերին և
ներքին քաղաքականութեան մէջ բռնած
ընթացքին, որպէս զի գաղափար կազմե-
նեցած փոփոխութիւնների բնաւորութեան
մասին: Որքան պարզվել է մինչև այժմ՝ այդ
բնաւորութիւնը նպատակաւոր է երկրի հա-
մար և համակրելի: Քննադատութեան և ա-
զատ մտածողութեան ձայնը, որ խեղդված էր
երկրի մէջ, նորից հնչեց մամուլի էջերից
և հասարակական ժողովների ամբիօններից:
ձնված ժողովուրդը խօսեց իր ցաւերի,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱԿԱՆԵՐ ԻՐ ԽՈՍՈՒՄ ԶՐԵԴԱՋԸ

(Վերջ)

Ինչն էր ան յաղթելու մասին.

(Ըստ Նիցշէի, ամեն ինչ աշխարհում ձգ-
տում է դէպի իշխանութիւն):

... Ուր ես կենալ եմ տեսել, տեսել եմ եւ
իշխանութեան ծարաւ եւ նոյն իսկ ծառայի
հոգեւոր մէջ տեսել եմ տէր դառնալու ցան-
կութիւն:

(Նիցշէ սրամիտ առարկութիւն է անում Ծո-
պէնաւորէի այն հիմնական գաղափարին, թէ
աշխարհիս էական սկզբունքը գոյութեան ծա-
րաւն է):

Այն, ինչ որ գոյութիւն չունի, չէ կարող
ցանկանալ. իսկ ինչ որ կայ, ինչպէս կարող էր
ցանկանալ գոյութիւն ունենալ:

Ազատ մասն մասին.

(Նիցշէ քարոզում է, որ մարդ պէտք է կա-
տարկաւորվի իր բոլոր ընդունակութիւնները:
Միակողմանի զարգացած մարդկանց նա, ամե-
նայն իրաւամբ, անուանում է թաւառած հաշ-
ման դասին (ռախիկի իշխան):—Ջրա-
գալարը պատահում է հայնադամների, կաղե-
րի, կոյրերի, խուրիների, եւ ասում է նրանց, որ
ինչը տեսել է աւելի սարսափելի բան, աւելի
պակասաւոր մարդիկ):

«որոնք ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ մի մեծ աչք,
կամ մի մեծ բերան, կամ ահագին փոր, կամ
առհասարակ մի որ եւ է ահագին բան,—թար-
ած հայնադամներ եւ անուանում են նրանց:

հալածանքների և հարստահարութեան
մասին: Աքսորված և բանտարկութեան
ծանր կապանքների մէջ տանջվող քաղա-
քացիները նորից կարողութիւն ստացան
խօսել երկրի կարիքների մասին և բողո-
քել անարդարութեան հեղինակների դէմ:

Մամուլի ազատ ձայնը մերկացնում է
այն վէճերը, որոնք բացվել են փոքր պե-
տութեան մատաղ մարմնի մէջ և կրճուճ են
նրան, դատաւարաւորելով նրան կորուստի, եթէ
միջոցներ չը գործադրվեն սպանող և կոր-
ծանող ազդեցութիւնների և պայմանների
դէմ: Քննադատութիւնը ցոյց է տալիս, որ
երկրի մէջ ամեն բան ծախու է. պե-
տական պաշտօնները բաշխվում են աղ-
քակներին և ընկերակիցներին մէջ, գիւ-
ղացին հաւաքում է անտանելի տուր-
քերի լծի տակ, յափշտակութիւնը և
հարստահարութիւնը ցանցեր են գցել թէ
քաղաքներում և թէ գիւղերում, մասնա-
ւոր սեփականութեան և հասարակական
սեփականութեան սահմանները խախտվել
են և խառնվել, ժողովրդական գարոնը
ընկել է և թուլացել և այլն:

Ազատ քննադատութեան հետ միասին
արթնացել է երկրի մէջ ինքնագործու-
նէութեան ոգին: Քաղաքացիական պար-
տաճանաւորութեան զգացմունքը սկսում է
խմբել անկեղծ գործիչներին՝ մարքեւո-
հասարակական ծախիճը և վերստեղծելու
ժողովրդական կեանքը առողջ և լուսաւոր
հիմքերի վրա:

Եթէ այդպէս է Սերբիայի մէջ կատար-
ված փոփոխութեան իսկական բնաւորու-
թիւնը և այդ փոփոխութիւնը տեղի է
ունենել լուրջ կերպով և հաստատուն ո-
րոշմամբ, այն ժամանակ կարելի է հա-
ւատալ, որ երկպառակութիւնների և ներ-
քին պառակտումների մէջ տանջված սեր-
բիական ազգը կարող կը լինի ազատ
շունչ քաշել և զբաղվել իր քաղաքակրթա-
կան գործունէութեան պարտաւորութիւն-
ներով:

... երբեք չէի հաւատում եւ ժողովրդին, երբ
նա խօսում էր մեծ մարդկանց մասին, եւ միշտ
այն համոզմունքն եմ ունեւորել, որ նրանք թաք-
ւած հաշմանդամներ են, որոնք ամեն ինչ չա-
փազանց քիչ ունեն և միայն մի բան չափա-
զանց շատ:

(Այնուհետեւ Ջրագալարը, դառնալով դէպի իր
աշակերտները, ասում է):

«Բարեկամներ, ես գտնվում եմ մարդկանց
մէջ, որպէս թէ լինէի մարդկային մարմնի
բեկորների եւ առանձին անդամների մէջ:

Սարսափելի է իմ հայեացքի համար, որ քա-
ղաքում եւ ցրել ու ցան եմ տեսնում մարդուն,
կարծես արեւնաճեղ կուլի դաշտում:

Եւ եթէ դարձնում եմ հայեացքս ներկայից
դէպի անցեալը, ամեն տեղ նա նոյնն է գրա-
նում.—մարդկային մարմնի բեկորներ եւ առան-
ձին անդամներ եւ սարսափելի պատահակա-
նութիւն—եւ ոչ մի հատ մարդ:

Երկրիս ներկան եւ անցեալը,—ան, իմ բա-
րեկամներ,—այդ է հէջն ամենամատանելին ինձ
համար. եւ ես չէի կարողանայ ապրել, եթէ
չը կարողանայի դուշակել դալիքը:

Մարգարէ, ցանկացող, ստեղծագործող, ա-
պագայ եւ կամուրջ դէպի այդ ապագան—եւ,
աւելի, հաշմանդամ այդ կամուրջի վրա,—այդ
բոլորն է Ջրագալարը:

(Նիցշէ Ջրագալարի վրա նայում է իբրեւ
նախակարապետի վրա: Նրա քարոզածը մի
տեսակ նախադուռն է ապագայի համար):

«Ես չըմբռնում եմ մարդկանց մէջ, իբրեւ ապա-
գայի բեկորների մէջ, այն ապագայի, որ տե-
սանելի է ինձ»:

ԵՐԼՈՐԴ ՄԱՍ

Երջանկութիւն կամքի հակառակ

(Ջրագալարն ասում է, որ իր գինակիցները

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Гётцинсонъ, „Вымершія чудовища“. Изд. т—ва
„Знание“, 1900 г. С.-Петербургъ. 191 стр. и. 1 р.
20 коп.

Երկրաբանութիւնը եւ հնէաբանութիւնը
(պալէօնտոլոգիա) «ձանձրալի» գիտութիւնների
համբաւ են վայելում ընթերցող հասարակու-
թեան մէջ, մինչդեռ իրօք նրանք վերին աւ-
տիճանի հետաքրքրական են: Այսպէս չէր էլ
կարող լինել. երկրաբանութիւնը բաց է ա-
նում մեր առաջ մեր մոլորակի հնագոյն ան-
ցալը. քննում է այն բոլոր յեղաշրջումները,
որոնց ենթարկվել է այդ տիեզերական մարմի-
նը, որոշում է այն ոյժերը, որոնց ազդեցու-
թեան տակ կատարվել են եւ շարունակում
են կատարվել այդ յեղաշրջումները, տալիս է
մի շարք փայլուն ընդհանրացումներ, որոնց
լոյսով պարզվում է մեր առաջ աշխարհիս ստեղ-
ծագործութեան պատկերը. իսկ հնէաբանութիւ-
նը, հանածոյ կենդանիների եւ բոյսերի գիտու-
թիւնը, ծանօթացնում է մեզ այն կեանքի
հետ, որ տեղի է ունեցել երկրիս երեսին նրա
գոյութեան զանազան շրջաններում: Ձեր աչքի
առաջ, այդ գիտութեան շնորհիւ, կարծէք մի
մոգական պատմութիւն մէջ, բացվում է մի
ամբողջ շարք առանձնատեսակ տեսարանների,
երեսան են գալիս անցեալ ժամանակների պատ-
կերներ, յարութիւն են առնում բուսական աշ-
խարհի բնութիւնը, վաղուց չքայած ներկայա-
ցուցիչներ, մարմին եւ արիւն են ստանում
հնագոյն անցեալի կենդանիների մնացորդներ,
կիսափուտ, թաղված հողի թանձր չերտերի
տակ: Դուք երեսակայութեամբ գնում եք այն
մեծ ողբերգութիւնը, որ այնքան լաւ արտա-
յայտված է երկու պարզ, անպաճոյճ խօսքերով՝
«գոյութեան կոլաբ» դուք տեսնում էք, ինչպէս
ձգվում եւ չքանում են կեանքի զանազան ձե-
ւեր, ինչպէս կենդանի արարածների մի քանի
տեսակներ երեսան են գալիս փոխարինելու ե-
ղած տեսակները եւ ինչպէս, դրա հետ միասին,
ստործանաւոր առաջ է ընթանում կեանքը:

Եւ աշխատակիցները պէտք է գրեն իր տախ-
տակների վրա իր պատմութիւնը. «կատարվա-
գործվի ամեն բանում»:

Արեւածագից առաջ

«Ո՛վ, երկինք, որ բացված ես իմ գլխովե-
րեսում,—դու, ջրնջ, խոր երկինք: Դու, լոյսի
աղբիւր: Դիտելով քեզ, գողգողում եմ ես աւ-
տուածային ցանկութիւններից:

...«Ո՛վ եւ ես աւելի ատել, քան սողացող
անոթներ եւ այն ամենը, որ արատաւորում է
քեզ: Իմ սեփական ատելութիւնն էլ ատել եմ
եւ. չէ որ նա էլ արատաւորում էր քեզ:

Թախծի եւ գգուն, նայելով այդ սողացող
անոթին, այդ գաղտնագողի անցողի, գիշատիչ
կատուններին,—նրանք խլում են քեզինքն եւ
ինձնից այն, ինչ ընդհանուր է մեզ,—մեծ, ան-
սահման ինքնահաւատարմութիւն եւ անսահման «ա-
մէն»: Մեր վիշտը այդ արեւելքների, այդ խո-
չընդունների—այդ սողացող անոթների մէջն է.

այդ կիսաէականների, կիսատ էականների մէջ, ո-
րոնք չեն սովորել ոչ օրհնել, ոչ անիծել խոր-
քից:

...Մարդկանց մէջ էլ եւ ամենից աւելի ա-
տում եւ նոյնպէս գաղտնագողի քայլողներին,
եւ կիսահոգիներին, եւ երկմտողներին, դան-
դաղկոտներին, անպիտի նման սողացողներին:

Բայց ես ինչքան օրհնողների եւ խոստովանող-
ների թիւին եմ,—միայն թէ դու լինես իմ
գլխովեւերում, դու, ջրնջ, պայծառ երկինք,
դու, լոյսի անդունդ...»

Մանրացնող առաքելութեան մասին

«...Առաքելութիւն է համարվում նրանց մէջ
այն, որ համեստ է դարձնում եւ ձեռնառնում,—
այդ պատճառով է, որ նրանք գալլին շուն են
դարձել, իսկ մարդուն՝ մարդանման ընտանի
անասուն»:

բազմակերպվելով, հարստանալով կենդանիների
եւ բոյսերի նորանոր եւ աւելի ու աւելի կա-
տարեալ ձեւերով...»

Այս բոլորից յետոյ պէտք է արդեօք բա-
ցատրել, թէ որքան մեծ արժէք ունեն եւ նոյն
իսկ անհրաժեշտ են այն գիտելիքները, որ հար-
ցաւէր ընթերցողը կարող է քաղել երկրաբա-
նութեան եւ հնէաբանութեան նուիրված աղող
ժողովրդական գրքերից: Դժբախտաբար, այդ-
պիսի գրքեր ամենեւին չունեն ուսանայիք,
որոնք նայն իսկ գիտութեամբ կարող են
լրացնել այդ պակասը ուսաց ինքնուրոյն կամ
թարգմանական գրականութիւնից, որովհետեւ
նա էլ աղքատ է այդ կողմից: Հայէի կառա-
կական աշխատութիւնը «Основания геологии»
(«Երկրաբանութեան հիմունքները») — մի քիչ
հնացել է. Նեյմայրի «История земли» («Երկրի
պատմութիւնը»), որ ամենածանրակշիռ եւ
թերեւս ամենալաւ երկաթիւթիւնն է երկրա-
բանական գրականութեան մէջ, լի է այնպիսի
մանրամասնութիւնով, որոնք դժուար թէ դուր գան
ընական գիտութիւնները մասնագիտօրէն չու-
սումնասիրած միջին ինտելիգէնտ ընթերցողին:
Ազաֆօնովի «Промышле и настоящее земледелие»
(«Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ չոր ու ցամաք է եւ
ձանձրալի: Մնում են Մուչկեսովի եւ Ինո-
ստրանցիկ պրօֆէսորների երկրաբանական «Сова-
современности» («Երկրի անցեալը եւ ներկան») — Պաւլենկովի
հրատարակութիւնը — վատ գրաքաղութեամբ (կոմ-
պիլացիա) չէ, բայց ոճը շատ էլ կենդանի չէ,
իսկ տեղ տեղ ն

ու հրէշալիքի մեծերից, հին աշխարհի չքացած արարածներից մի քանիսը: Մենք մտով կը պատկերացնենք նրանց չորացած ոսկորները: մենք կը պատկերացնենք նրանց իրանց բնական չորացած զարմանքի, որքան այդ հարաւոր է երկրաբանական գիտելիքների ժամանակակից գրութեան մէջ: Մի խօսքով, մենք կաշխատենք գրելի եւ մատիտի օգնութեամբ կ'ենք փշիկ նրանց մէջ: Հասարակութիւնը տեսնում է նրանց ոսկորները թանգարաններում: Այդ հերքել չէ: Անհրաժեշտ է միտ ու կաշի հազցնել այդ ոսկորներին: անհրաժեշտ է այնպէս ցոյց տալ այդ արարածները, ինչպէս երբեմն չորում էին նրանք երկրի երեսին: Պէտք է արդարեւ ասել այդ տողերի հեղինակի մասին: Նա միանգամայն ազնու կերպով է կատարել իր գործը: Նրա, անկասկած, տաղանդաւոր գործը, առանց չափազանցացնելու եւ ծաղիկացնելու, կարողացել է միտ եւ կաշի հազցնել չքացած կենդանիների ոսկորներին, կենսի փշիկ նրանց մէջ եւ ցոյց տալ նրանց այնպէս, ինչպէս այդ հրէշները զրօնում էին մի ժամանակ ընտելեան ազատ, արձակ գլուխով, իսկ Գիտելիքների գրքի համար նկարներ պատրաստող արտեստագետ Սմիտի ձգարիւմ «մատիտը» ազնուութեամբ լրացրել է այն, ինչ որ կ'եստէ Թոմսը գրելը: Հասկանալի է ուրեմն, որ Գիտելիքների գրքը կարգադրում է սկզբից մինչեւ ամենավերջին տողը երբեք չը թուլացող հետաքրքրութեամբ: Սակայն զգուշացնում են մի հանգամանքի վերաբերմամբ: Գիտելիքների գրքը տպւած է ինտէլիգենտ մարդկանց լայն շրջանի համար: այդ ճիշդ է: բայց եւ այնպէս բնական գիտելիքների մէջ բարդութիւնը բոլորի, տգէտ մարդը իսկ այդպիսիներ չ'առ շատ կան «ինտէլիգենտ» ընտելացողների մէջ: չի հասկանալ այդ գիրքը, ինչպէս հարկն է: Սակայն ով թէկուզ ամենահամեստ, տարրական տեղեկութիւններ ունի կենդանաբանութեան եւ երկրաբանութեան մասին: կարող է համարձակ առնել ձեռքը այդ գիրքը: Գիտելիքների գիրքը ամփոփում է ոչ ամբողջ հնէաբանութիւնը, այլ միայն մի քանի հետաքրքրիչ, զբաղիչ էջեր երկրի կենսի պատմութիւնից: Գրքի ուսուցիչ հատարանութիւնը կարող է օրինակելի կոչվել: Լաւ են մանաւանդ առանձին թերթերով տպւած նկարները: Գրքի գիրքը շատ չափաւոր է:

Վ. Լուսինյան

Նոր ստացված հրատարակութիւններ. 1) Կամիլլ Բլամմարիս. «Արանիա». («Uranie»). Աստղագիտական վեպ. թարգմ. Փրանս. 2. Ստաբիլիան. Քիֆիլ 1900, 376 էր. գինը 1 ր. 50 4. 2) «Сборник сведений по культурѣ растений на Канкара». вып. V. Тифлисъ 1900 г. 290 стр. 3) (Յոյնական և լատինական անուններով և լատինական լեզուով) Վալտեր Բոնիստի Գիտելիքների գիրքը շատ չափաւոր է:

տրանսլացում, նոյնպէս եւ նրանք, որոնք մեայլ աշխարհայեացք ունեն եւ պնդում են թէ աստիճանային ընտելացումն է: Արհամարհում է նա եւ նրանց, որոնք գործելու փոխանակ սկսում են աղաչել: «Բայց ասելի եւս ողորմելի են նրա համար մարդահանգն անձինք եւ այն ամենքը, որոնք շան նման իսկոյն պատկում են մէջքի վրա, նոյնպէս եւ հեղբու: կայ եւ հեղ, բարեբարոյ ու չալին իմաստութիւն: Ատելի է եւ զգուշիկ նրա համար նա, ով չէ ուզում գիտելու, ով կուզէ տալիս թունաւոր թուրքեր եւ զարացող հայեացքները, ով չափազանց համբերող է եւ գոհ ամեն բանից, ստրկահոգութեան յատկութիւն: է այդ: Լինի այդ ստրկահոգութիւնը աստուածների եւ նրանց գաղափարների առաջ, թէ մարդկանց ու նրանց ըմբռնող կարծիքի առաջ, բոլոր ստրկական յատկութիւնների վրա թշուած է նա, այդ երանելի եստիքութիւնը: Չար: այդպէս է անուանում նա ամեն ինչ, որ կորացած է...»

Հին եւ նոր տախտակների մասին (Չորագալտ ասում է, թէ մարդիկ իրանից առաջ չէին հասկանում, թէ ինչն է չարն ու բարին, թէ եւ յաճախ կրկնում էին այդ բառերը, եւ թէ ինչն է սովորեցնում նրանց իսկական չարն ու բարին, ջարդելով հին պատուիրանների տախտակները եւ տալով նորերը: «...Ուստի, եղբայրներ, պէտք է նոր աղանդական դաս, որ կարողանա հակառակորդ լինել ամեն տեսակ ամբողջի եւ ամեն տեսակ բանի իշխանութեան եւ որ նոր տախտակների վրա նորից գրել «աղբիւ» խօսքը: ...Ո՛վ, եղբայրներ, ես ձեռնադրում եմ ձեզ եւ մտցնում նոր աղանդական դասը: դուք

ձեռք Ծագումով 1900, 4 4) «Килиди—Адабийяты» (Ключъ къ литературѣ). Сбор. проз. и поэт. произведений на персидскомъ языкѣ, ч. I. Султанъ—Меджлидъ Ганиевъ и Али—Искендеръ Джафаровъ, Баку 1900 г. ц. 40 к.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԹԻՑ

Սեպտեմբերի 2-ին, առաւօտեան ժամի հինգին էր, որ Զուրաբովի «Ֆանտազի» խփող վիշկան լանկարծ բանկից» օր ցերեկվայ նման լուսաւորելով իր շուրջը: Այս անգամ, սովորականին հակառակ, երկար ու երկար լուս էին Բիբի-Էլբաթի սուլիները: «Ծառայողները վառվել են վիշկայի մէջ»:—Ենթադրում էին շատերը եւ զրան էին վերագրում տիրող լուսթիւնը: Եւ իրաւ, քիչ անց ճիշդից այդ չարագուշակ ենթադրութիւնը: Շատերի հետ, առաւօտեան ժամի 8-ին, երբ հրդեհը իր գործը կատարել վերջացրել էր, այնքով մի վիշկա եւ նաթի ամբարը:—մենք էլ շտապեցինք դիտելու գծադրութեան տեղը: Տեսարանը սարսնցնող էր: Վիշկայի գրան մօտ, հանգած մօխաւորտի վրա, սեւացած, գունդ ու կծիկ դարձած, երեսի վրա փռված:—ընկած էին երկու ծառայող լեզգու անշնչացած դիակները: Հազուտաներից ու մազերից ոչ մի հետք չէր մնացել: ձեռները եւ ոտները այրվել եւ կծկվել էին, դարձել մեր այլաբանական սեւ զանգված: այրված գերաններից յաճ թափված ժամանակ դուրս էր պրծել մէկի ուղեղը, իսկ միւսի աղիքները: Սրտերը չը խռովելու համար, ընկերները երկու բարակ փաթեթներով ծածկել էին մարդկանց տեսողութիւնից այդ ողորմելի պատկերները, եւ գլխակոր, լուս գիտում էին, դարձել մեր անգիտելի, որ վաղ թէ ուշ իրանց էլ սպասելու է ճակատագրի այդ անարդար տնօրէնութիւնը: Պատմում են, որ մի ժամ առաջ, երկուսն էլ, իրանց սովորութեան համաձայն, խաղ կանչելով նաթի քաշելու են եղել: Երբ ֆանտազի ու ծիցին հարուստի չնորհիւ չիտում է տեղի ունենում, որի ժամանակ մի ակնթարթում բռնկում է վիշկան եւ թափում նրանց վրա բոցի ահագին քուլաներ: Գլուխները կորցրած, իրանք եւս ոտից մինչեւ գլուխ բոց դարձած, հազու կարողանում են մի քանի քայլ անել դէպի դուռը, որի մօտ ընկնում են այլ եւս զուրա գալ չեն կարողանում: Երկուսն էլ ունեն հետո հայրենիքում իրն եւ երեխաներ, որոնք միայն զրանց աշխատանքով էին ապրում: հարց է, ինչ պիտի լինի խղճների վիճակը, արդեօք կը զգան մեր պ. «Բագեթները», որ այդ բաղադրութիւն թշուառների ապրուստ է հարկաւոր: թէ, ինչպէս սովորաբար անում են, մի 100, 200 ռուբլի մի կերպ կը կայցեն նրանց ազգականների ետեւները եւ ձեռքերը կը լուսնա թեթեւ կերպով այրվածք է ստացել մի ոտս գործաւ կատար: Ա. Տէր-Երեմեան

պէտք է դառնաք ապագայի ցուցարարներ, անկարաններ եւ սերնայաններ: (Դուք պէտք է ձգտէք) ոչ այնպիսի ազնուականութեան, որ կարող էք առնել առեւտրականների նման եւ հենց նրանց փողով: Ձեր ազնուականութիւնը պէտք է նայի ոչ դէպի յետ, այլ դէպի առաջ: (Դուք պէտք է սիրէք ապագայ կատարելութիւնը, եւ այդ սիրը թող լինի ձեր ազնուականութիւնը):

...«Երեւոյ համար ապրելու Ամեն ինչ ունայնութիւն է, (ասում են մոպայդի իմաստունները)... Նրանք հայի են նստում եւ ոչինչ չեն բերում իրանց հետ, նոյն իսկ առողջ քաղց, եւ ահա հայիցում են նրանք, ասելով, Ամեն ինչ ունայնութիւն է:»

Փրկեցէք, եղբայրներ, փրկեցէք այդ երբեք չուրախացողները պատուիրանատարները: ... (Անցնալու է իդէալ փնտռող մարդիկ ասում են): «Թող աշխարհը լինի ինչպէս կայ: Մատ անգամ մի բարձրացրու նրա դէմ: Թող ցանկացողը ճնշի, խողովողը, քերթի մարդկանց եւ պղծի նրանց կաշին:—մատ անգամ մի բարձրացրու չարիքի դէմ...»

—Փրկեցէք, փրկեցէք, եղբայրներ այդ հին տախտակները: Փրկեցէք այդ աշխարհիս զրու պարտիքների խօսքերը: «...Ես ուզում եմ տեսնել աղամարդուն եւ կնոջը:—առաջինը՝ կուր ընդունակ, երկրորդը՝ զուակարբութեան, բայց երկուսն էլ ընդունակ պարելու (կենսութեան) գլխից մինչեւ ոտ: Եւ թող կարած համարի մեզ համար այն օրը, երբ չենք պարել: Եւ թող ստուգել լինի մեզ համար ամեն մի ճշարտութիւն, որին չէ զուգընթացում փախուք...»

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մագրա գիւղ, Սիւնիանի գաւառի *)

Օգոստոսի 25-ին

1828 թ. Երևանից, ուսուցիչական պատկերազարդ յետոյ, Մագրա գիւղացիք տեղափոխվելիս այստեղ իրենց նախնայի Դուռ գիւղից: Նրանց թուում եկել է այստեղ Արդուսան Հայնապարսից եւ անուհեւեւ ամբողջ 72 տարեկան պարագլ է միմիայն ուրիշներին պարտաւոր հանրով փող տալով հրէշային տոկոսով: Այդ երկար տարիների միջոցում թէ մեր գիւղի եւ թէ չըջալայ գիւղերի բնակիչների մեծ մասը միշտ պարտական են եղած այս մարդուն եւս արադիներին: Մինչեւ այժմ ոչ ոք ոչ ոք գրութիւն չէր դարձրել այս խաղ անկենդան այս վաշխաուրի վրա: բայց 1899 թ. մայիս ամսին, մի գեղեցիկ օր, մեր գիւղը եկաւ Գանձակի նախնայական պրօկուրորը եւ Արդուսանի ու նրա որդիների տները կողակներով չըջալայտել տալով խաղարկի եւ ձեռք բերեց 476 հատ «ստանդարտ», որոնք այսպէս էին գրված. օրինակ, «Ես ի ներքոյ ստորագրեալս որ եմ Մագրա գիւղացի, յօվազմով յալորեանս վեր առի եւ պարտ եմ մեր գուրացի պրն Դազար Արդուսանեանցին եւ թանապատն րուբլի միշտեւից վեց ամսոյ ժամանակին յատուցած եմ տասին եւ երգսով վերադարձնումս այնուպիսին (այսինքն 1 ռուբլուն 20 կոպ. տոկոս) յօվազմով յալորեանի անգրագետութեան մասին ի տեղի նրան ստորագրող տիրացու Բաղդասար Սալաթեան: Այս տեսակ գրված բոլոր պարտաւորականները պ. պրօկուրորը գրի առնելով՝ կնքեց եւ յանձնեց պ. պ. Դազար եւ Բաղդասար Արդուսանեանցին եւ նրանից հարցրեց, թէ քանի տարի է, որ պարտավոր են այս գործով եւ որքան տոկոսով են փող չանցնում (պ. պրօկուրորին ասողներն էին եղել, թէ 30 կամ 40 տոկոսով են տալիս): Արդուսանեանցին պատասխանեցին, թէ «60-ից աւելի տարի է, որ պարտավոր ենք այս արհեստով եւ ոչ մի անգամ 30 կամ 40 տոկոս չենք վեր առել, միմիայն 20 կամ 25% մեր սովորութեամբ, ինչպէս կարգն է, ստացել ենք եւ այժմ էլ ստանում ենք:» Պ. պրօկուրորի գնալուց յետոյ, մի քանի անգամ քննիչը կանչել է մեր եւ հարեան գիւղացիներին, հարցրել է մի մասին, իսկ մեր նախնայներից զեւ ծանուցագիր չէ կարողանում հասցնել, որովհետեւ պարտականների մեծ մասը Բագու, Բաթում կամ Թիֆլիս մշակութիւն են անում: Ինչ վերաբերում է իրանց վաշխաուրներին, նրանք գնացել են Շուշի արքայապետին մօտ, հարցնելով իմացիլ են, որ իրանց գործը լաւ չէ լինելու եւ նրանց խորհրդով եկել զիմում են իրանց պարտապաններին, ինչպիսիք, թէ ձեռք օր քննիչը հարցրի, ասեցէք թէ մեզանից բոլորովին տոկոս չէին առնում, թէ եւս գրում էին ստանալների մէջ, բայց չէին առնում: Եւ զան այնպիսիները, որ այդպէս ասացին, բայց եղան մարդիկ, որ ուղիղն ասացին, թէ «մեր պագրին, մեր հարկերն եւ մեզ միշտեւ օրս կեղեքել են 25, 30 կամ 40% մեզանից աւել են եւ մինչեւ օրս էլ առնում են:» Բայց այդ

*) Հասարակ գիւղացու դրած այս նամակը մենք աշխատել ենք չը փոփոխել:

...Դուք շատ չափով էք հաստատում աստուածական կապը,—գրանից է, որ առաջանում է չնութիւն: Մի կին այսպէս էր ասում ինձ.—«Ես հարկէ, եւ քաջացիցի, խախտեցի աստուածական կապը, բայց առաջ աստուածութիւնը քաջացից ինձ:» ...Ուստի ես ուզում եմ, որ ազնիւ մարդիկ ասեն միմեանց.

«Մենք սիրում ենք միմեանց,—տեսնենք, կարող ենք արդեօք մենք շարունակել սիրել միմեանց, թէ սխալումնք է մեր խոստումը: Ժամանակ տուեք մեզ տեսնելու, արդեօք պիտանի ենք մենք երկար աստուածութեան համար: Մեծ գործ է—միշտ երկուսով լինել: Այդպէս եմ խորհուրդ տալիս եւ բոլոր աղանդներին, եւ ինչ կը լինէր իմ սէրը դէպի գերմարդը եւ դէպի այն ամենը, որ գալու է, եկէ՛ք եւ ուրիշ տեսակ խօսէի ու խորհուրդ տալի ձեզ: Ոչ միայն բազմաձայն, այլ եւ վեր բարձրաշաղկապներ, թող օգնէ ձեզ աստուածութեան դրախտը...»

... Բարիներն եւ արդարների օրտի մէջ թափանցեց նա, եղբայրներ, Որ ասաց. «Փարիսեցիներ են դրանք:» Բայց չը հասկացան նրան: Բայց ահա ճշարտութիւնը,—փարիսեցի պէտք է լինեն բարիները, ուրիշ ընտրութիւն (կէք) չունեն նրանք:

... Բարիները չեն կարող ստեղծագործել: Նրանք միշտ սկզբն են վերջաւորութեան,—նրանք խաղում են նրան, ով նոր արժեքներ է գրում նոր տախտակների վրա, նրանք գոհ են բերում իրանց համար ապագան,—նրանք խաղում են մարդկութեան ամբողջ ապագան: Բարիները—նրանք միշտ սկզբն են եղել վերջաւորութեան: ... Երբ պատուիրեցի ձեզ, եղբայրներ, փրկեցէք

վաշխաուրները մարդ են ուղարկել Բագու, որ իրանց պարտապաններին յորդորեն, որպէս զի քննիչին լաւն ասեն, եւ մի կողմից էլ տուած փողերն են հաւաքում կամ թէ նորոգում են պարտաւորանքները հետեւեալ կերպով գրելով. օրինակ, Սամսոն Գոլմեֆեան պարտ է 40 ր., բայց ուղղակի գրում են. «Վնաց տալի 48 ր. առանց տոկոսի վեց ամսի կամ մէկ տարու ժամանակով:»

Մեր եւ հարեան գիւղացիները անհամբեր սպասում են այս գործի վերջանալուն: Արդեօք այս աւաղակ վաշխաուրներին արդար դատաստան կանեն, թէ մի քանի անխիղճ մարդկանց կը հաւատան, որոնք ասում են թէ մեզանից տոկոս չէ ասել: Բայց մենք հաւատացած ենք, որ ուսաց արդար օրէնքը արդար դատաստան կանի մեր Գաւոր Պետրոսին եւ նրա ժառանգներին:

ՕՆԱՆՆԱ ՄՆԱԿԱՆԵԱՆԵԿ

ՆԵՐՓԻՆ ԼՈՒԻՐԵՐ

Մեզ հաղորդում են, որ այսօր, երեկոյան, սեպտեմբերի 8-ին, Վեհափառ Կաթողիկոսը զիտաւորութիւն ունի ուղեւորվել դէպի Եջմիածին:

Մեզ հաղորդում են, որ ներկայ սեպտեմբերի 24-ին, կիրակի օր, Թիֆլիսի եկեղեցիներում տեղի կունենան պատգամաւորական ընտրութիւններ ներսիսեան գաղութի համար հոգաբարձութիւն կազմելու նպատակով:

Եղանակի վատութեան պատճառով խաղողի պղինները ենթարկվելիս մեծ վնասների: Անձրեւների շատութեան պատճառով զարգացան զանազան հիւանդութիւններ, իսկ ցրտի պատճառով չէ կարողանում պտուղը հասնել բաւարար կերպով: Ասկներ իրանց յոյսը դրել էին տաք աշնան վրա: Այժմ էլ յանկարծակի եղանակը ցրտեց:

Որովհետ չ'հետեւեալ հնագիտական ժողովը, որ հաշուով տաճարներէն քանի է, հրաւիրել Սարգիս քաղաքում: Ժողովի ժամանակ տեղի կունենայ հնագիտական ցուցահանդէս, որի առարկաները պաշտպանում կը կազմվի ազգագրական թանգարան:

Հայերէն լեզուով ժողովրդական ներկայացուցիչ կազմակերպող մասնաժողովը, ինչպէս լուսւ ենք, սկսել է իր գործունէութիւնը: Այս տարի մասնաժողովը որոշել է ամեն կիրակի ներկայացուցիչներ կազմել: Առաջին ներկայացուցիչ լինելու է առաջիկայ կիրակի, սեպտեմբերի 10-ին, օր: Անհա Սիթարեանի մասնակցութեամբ, որը առաջին անգամն է դուրս գալու ժողովրդական բեմի վրա: Ներկայացուցիչ ժողովը հետեւեալն է լինելու: 1) «Միմիկ»,

րել բարիներին եւ նրանց պատուիրատախտակները,—միայն այն ժամանակ մեղցի եւս մարդուն նաեւ ծովի վրա:

Եւ միայն այն ժամանակ սկիզբն առաւ նրա համար մեծ ահ, մեծ շրջապայտութիւն, մեծ հիւանդութիւն, մեծ սրտախառնումն եւ նոյն իսկ մեծ ծովախտ:

Կեղծ ափեր եւ կեղծ ապահովութիւն էին ուսուցանում ձեզ բարիները, բարիների ստուգութեան մէջ էիք ծնված դուք եւ ամփոփված նրա մէջ: Ամեն ինչ իր հիմքում ստայօք էր դարձել եւ երվել, եւ մեղաւոր բարիներն էին միայն:

Բայց նա, որ գտաւ «մարդ» երկրորդ, գտաւ նոյնպէս եւ «ապագայ մարդկութիւն» երկրորդ: Եղեք ուրեմն այսուհետեւ խիղախ, տոկոս ծովաբնայններ:

Նաւակիցեք խիղախօրէն ամեն ժամանակ, եղբայրներ, սովորեցէք անվերջ նաւարկել: Մովը մրկվում է,—շատերը ձեզինց ուզում են ամի դուրս գնալ:

Մովը մրկվում է: Միշտ ծովի վրա: Առաջ, դէպ առաջ, հին ծովային գայեր (փորձված ծովաբնայններ):...

(Գրքը վերջանում է «Եօթ կնիք» վերնագրով կրող գրքով, որ, ինչպէս շատ գրականներ, արձակ բանաստեղծութիւն է եւ որի հատուածները վերջանում են հետեւեալ յանկերով): «Օ՛, ինչպէս մոլեգին է ձգտում ես դէպի յաւիտեանութիւն, դէպի աստուածական աստիճաններ:—վերածնութեան աստիճաններ: Երբեք ես չեմ պատահել մի կին, որից ցանկանայի ունենալ զուակներ, թող ուրեմն նա լինի այն կինը, որին սիրում եմ ես,—ամի, ինչպէս սիրում եմ քեզ, յաւիտեանութիւն: Ա՛խ, ինչպէս սիրում եմ քեզ, ով յաւիտեանութիւն:»

կոմիտեի 1 գործողութեամբ, 2) Համերգ Ս. Դեմոստրանի խմբի: Ներկայացմանը մասնակցում է նաև գերատան պ. Ա. Յարութիւնեան, որը միշտ սիրով մասնակցել է ժողովրդական ներկայացումներին: Սկզբը լինելու է առաւօտեան 11 ժամին: Մուտքը 5 կոպէկ:

Հացահատիկները, ինչպէս յայտնի է, ծախվում են մի քանի տեղերում կշռով, միւս տեղերում չափով, ուրիշ խօսքով, մի տեղ պուրով, միւս տեղ կոտով եւ չեղովերիով: Այժմ փոխանների միջնորդութեամբ մշակել է մի նախագիծ, որով սահմանվում է պարտաւորական համարել կշռով առեւտուր անելը:

Ներքին գործերի միջնորդութեամբ մտադրութիւն ունի բժիշկների համաժողով հրաւիրել յատկապէս նրա համար, որ այդ համաժողովը քննութեան ենթարկէ բոլորութեան դէմ ձեռք առնվելիք միջոցների հարցը: Նկատված է, որ վերջին տարիների ընթացքում բորոտութիւնը (проказа) հետզհետէ տարածվում է Ռուսաստանի մի քանի նահանգներում: Բորոտութիւնը, ինչպէս յայտնի է, անբուժելի հիւանդութիւն է:

Լրագիրները հաղորդում են, թէ կարճ ժամանակից յետոյ լոյս կը տեսնի Լ. Տօլստոյի մի նոր աշխատութիւնը «Մեր ժամանակի ստորութիւնը» վերնագրով: «Academy» ամսագրում զետեղված է արդէն մի կտոր այդ աշխատութեան առաջաբանից, որի մէջ Տօլստոյ բացատրում է այն շարժառիթները, որոնցից զբոլած նա գրել է իր նոր հեղինակութիւնը:

Ձիւնորական միջնորդութեան մէջ կազմված մի յանձնաժողով մշակել է ծրագիր նոր դպրոցներ բանալու ազնուականների որդոց համար: Այդ նոր դպրոցները պէտք է ունենան հինգ դասարանեան դասընթացը, հաւասար կազմակերպի կորպուսի հինգ ստորին դասարանների դասընթացները: Նրանց մէջ առանձին ուշադրութիւն կը դարձնվի նոր լեզուների ուսումնասիրութեան վրա: Ուսումնասիրները կը հիմնվին քաղաքներից դուրս: Նրանց պահպանութեան ծախսերը ենթարկուած է դնել հաւաքածուային ազնուականների դասակարգի եւ գանձարանի վրա: Ուսումնասիրները կը գտնվին զինուորական դպրոցների գլխաւոր վարչութեան իրաւասութեան տակ:

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ հաղորդում են, որ վերջին օրերը եղանակը յանկարծ ցրտեց եւ չըջալայ լեռների վրա տեղաց ձիւն:

ՂՈՒՐԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Ամարանոց եւ կողմերը վերադառնում են. քաղաքը դատարկվում է, փոխում է իր կերպարանը. երեկ նահանգապետի ծով վերջին ձայն էր. նա գնաց այսօր առաւօտ «Միխայիլով» գիւղը. կը լինի յաջադ, Սարուսեանցի եւ Ծառուբեանցի կալուածներում եւ ապա կը ճանապարհով Բագու»:

ՆԵՐՔԻՆ-ԱՌՏԱ գիւղից (Երեւանի նահանգ) մեզ գրում են. «Գարնանը կանաչ թափիչ պէս ցանքներ բարձրացաւ արտերում, խոտաւանդով տառա հունձ գիւղացու համար: Մայիս ամսի առաւ անձրեւները աւելի եւս ուրախութիւն պատճառեցին գիւղացուին: Բայց անձրեւները տեւեցին աւելի քան պէտք էր: Ձը ինչպիսի նաեւ կարկուտը մի քանի տեղ քնաներ հասցնելով ազգաբնակչութեանը Յուլիսի 9-ին արտերը, անօդական հիւանդի պէս, պառկել էին սառը կարկուտի տակ: Այդ էլ տարաւ գիւղացին, թէեւ գիւղացու տանուէրի հաշիւով մնացած հասու ծով 500 խալիարի (15,000 պուլ-գի): Երեւ օրից յետոյ երկրից սկսեց պարզել, գիւղացու երեսի կնճիռն անցաւ, նորից սկսվեց գործը: Մի քանի օր հնձում էին, շատերը կարում: Գիւղացու ուրախութեանը չափ չը կար: Բայց ահա էլի մի նոր անընդունելիւն: Հազիւ իրանց համար ուտելու հաց էին պատրաստել, սեպտեմբերի 1-ին սկսեց մանր անձրեւ, որը տեւեց առաւօտից մինչեւ երեկոյ: Միւս առաւօտեան ծովալայ սարերը ծածկված էին ձիւնով, որ փչացրել էր մի քանի չը հասած արտեր: Արդեօք երկինքը կը բարեհաճէ տալ նորից միջոց գիւղացուին, որ վերջ տայ գործին, թէ ցորենը առանց կալելու կը մնայ ձիւնի տակը իր աչքի առաջ, իսկ ինքը ստիպված կը լինի առանց հացի ապրելու»:

ՈՍԼՔԷՆԴԻՑ (Շուշու գաւառ) պ. Յովսէփ Աղաւանդ մեզ խնդրում է տպել հետեւեալը: «Օգոստոսի 29-ին այստեղ մի խումբ երիտա-

սարներ տուին ներկայացում: Ողագային «Ունի յօի թուղը», «Նափթի ֆանտան», եւ «Մուկուչի հարսանիք» վարդիլները: Ողագը ընդհանրապէս բաւարար կարելի է համարել: Օտ 15 րոպի գլուտ արգիւնք մնաց, այդ փողով միւս օրը դերակատարները իրանց համար քէֆ սարքեցին, մինչեւ խոտաւաչէ էին նուերել մի որ եւ է բարի նպատակի»:

ՂԱՐԱՂԱՂԱ գիւղից (Կարսի գաւառ) մեզ գրում են. «Այս տարի ընտելները կարծես սիստեմատիկաբար իր տուած բարիքները յետ էր առնում: Առաջին բարիքը, որ ժողովուրդը պիտի վայելէր, չափից գուրս առաւ խոտն էր, բայց մայիս եւ յունիս ամիսներին տեղացող անընդհատ անձրեւները համարեա բոլորը փչացրին: Իսկ յունիս ամսի մէջ տեղացող անձրեւները համարեա բոլոր արտերը ծանցով պատեցին: Միայն օգոստոսի մէջ մի 20—25 օր պարզ եւ տաք անցաւ եւ ժողովուրդը իր բոլոր կրած նեղութիւնները եւ հոգսերը մոռացած՝ ուրախութեամբ վազում էր դաշտը, իր աշխատանքի պտուղը վայելելու: Դաշտավայր տեղերում համարեա հունձը վերջացաւ եւ ալիւրի գինը միանգամայն 1 ր. 50 կոպէկից իջաւ 80—90 կոպէկ. եթէ մի 10—15 օր էլ այդպէս շարունակվէր, ժողովուրդը զգուշանք, ինչպէս ասում են, ոսկու հանքի դիպած կը լինէր: Բայց սեպտեմբերի մէկին երկինքը յանկարծ պտտեց մութ ամպերով, գոռաց, գոռոռաց եւ տեղաց համարեա կաղնիի մեծութեամբ կարկուտ: Հասած արտերը, որոնք արդէն հնձուրի էին սպասում, մի քանի րոպէի մէջ ոչնչացան: Այնուհետեւ սկսեց ջրալի եւ ձիւնախառն անձրեւ, որ տեւեց անընդհատ քսան եւ չորս ժամ: Ամսիս 3-ին, վերջապէս, երկինքը պարզվեց, բայց ինչ օգուտ: Սարերը ծածկված են համարեա մի վերջով ձիւնով, սառած գետինը քար դարձաւ, ջուրն էլ սառեց ամաններում եւ լճացած տեղերում, տափ հացերն էլ արտերում: Այսպիսով կորաւ ժողովուրդի վերջին յոյսը: Առանց չափազանցելու կարելի է ասել, որ սար տեղերի հացերը ոչնչացած են: Նրանք կամ ծածկված են ձիւնի չերտով կամ սառել, փայտ են դարձել: Ժողովուրդը վիզը ծռած սպասում է գետինը հալվելուն եւ չորահալուն, որ գտնէ եթէ քաղած ունի, ծեծէ»:

ՂՈՒՐԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Բուսականութիւնը այս տարի լաւ է եւ առատ: Լաւ տեւեցի ցորեն շատ ունենք, միայն ափսոս որ անձրեւները չեն թողնում բոլոր գործերը աւարտելու. դեռ կապված խորձերը մնացել են առանց թակելու. նա ծաղկում, փչանում է անձրեւի տակ: Երեւի երեսին կարոտ ենք մնացել, ցորենը էժանացաւ. ծախվում է պուլը 80 կ., իսկ դարին 35 կ. միւս բաները թանգ են»:

ՆՈՐ-ԲԱՅԱՂԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Հացաբոլոր արդէն քաղում-կալում են թէ այստեղ եւ թէ ամբողջ գաւառում: Թէպէտ մի-երկու շաբաթ առաջ յորդ անձրեւները մեծ վնասներ հասցրին հողագործներին, փչացնելով նրանց խոտերը եւ քնեցնելով սարահարթերում ընկած դարու եւ սօրուկի արտերը, սակայն վերջերս եղանակները փոխվեցին, անձրեւները դադարեցին եւ քաղող եղանակների տակ սկսվեց ռաչպարների աշնանային աշխատանքը—կալուկուտ: Ծարվայ այս միջոցը հողագործ դասակարգի համար ամենակարգիկական ժամանակն է, «մեռնելու կամ ապրելու օրերն է»: Վերջին 4—5 տարին, ինչպէս յայտնի է, «մեռնելու օրեր էին», իսկ այս տարի երեւի «ապրելու օրեր» կը լինեն, որովհետեւ հացի բերքը լաւ է, թէեւ շատերը չեն կարողացել դրանից օգտվել, որովհետեւ բաւականաչափ սերմ չունենալու պատճառով շատ անշնան ցանք են արել»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՁԻՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Պեկինի գերմանական գեսպան Ֆոն-Բրանդտ շարունակում է իր հետաքրքրական գիտողութիւնները չինական հարցի ընթացիկ գործերի վերաբերմամբ Լոնդոնի «Finanz—Chronik» լրագրում: Նա զարմանք է յայտնում այն տաւրածայութիւնների առիթով, որոնք ծագել են պետութիւնների մէջ այն մասին, թէ ում հետ պէտք է վարել խաղաղութեան բանակցութիւններ Չինաստանում:

«Մի կողմից—ասում է նա—հեռացնում են բանակցութիւններից Լի-Պունց-Չանգին, միւս կողմից՝ օտարերկրացիներին, իբր թէ, առանձնապէս թշնամաբար վերաբերվող պաշտօնեա-

ներին, իսկ երրորդ կողմից՝ պահանջում են, որ լիազօրներ նշանակվեն Նանկինի եւ Սուչժանի փոխարքաները: Այս բոլոր պահանջները անհիմն են: Նանկինի եւ Սուչժանի փոխարքաները ներկայ րօպէում չառ աւելի հարկաւոր են իրանց պաշտօնատեղերում, քան խաղաղութեան կոնգրեսում. եւ որովհետեւ խաղաղութեան պայմանները պէտք է ընդունվեն ոչ միայն կառավարութեան կողմից, այլ եւ պէտք է ստանան չինական ամբողջ ժողովուրդի հաւանութիւնը, որի ահապէս մեծամասնութիւնը, անկասկած, թշնամաբար է վերաբերվում գէպի օտարերկրացիները, ուստի բոլորովին արդարացի է, որ օտարներին չը համակրող կուսակցութիւնն եւս իր ներկայացուցիչն ունենայ բանակցութիւնների ժամանակ. դա հնարաւորութիւն կը տայ նրան համոզվելու, թէ որքան լուրջ է իրերի դրութիւնը եւ հարկաւոր հետեւանքները հանելու անհնական յարաբերութիւններից օտար ներկայացուցիչների հետ:

«Մի վերաբերում է Լի-Պունց-Չանգին, պէտք է ասել, որ նրա թէ պայմանական եւ թէ անպայման հեռացումը բանակցութիւններից, առանց որ եւ է կասկածի, սխալ քայլ կը լինի: Լի ամենաընդունակ եւ ամենաանհողուն պետական անձն է Չինաստանում: Միայն նա բաւականաչափ ազդեցութիւն ունի եւ կարող է իր կարծիքները լսելի անել տալ թէ արքունիքում եւ թէ չինական ծայրայեղ կուսակցութիւնների մէջ: Եթէ եւրօպական դիւանագէտներից այս կամ այն անձից չեն կարողացել համաձայնութեան գալ նրա հետ, մեղքը իրանցն է եւ ոչ Լի-Պունց-Չանգինը, որ 1870 թ. աւանդելով սկսած փրկութեան միակ խարխիւն է Չինաստանում եւրօպական դիւանագէտների համար եւ որը, եթէ միայն խոհեմութեամբ վարվեն նրա հետ, կարող է հիմա էլ շատ օգտակար լինել»:

«Բայց առանձնապէս վտանգաւոր են անգլիական մամուլի մշտապէս կրկնվող յարձակումները չինական կայսրուհու—ինամակաւորուհու վրա եւ նրանցից բխող դիտաւորութիւնը խառնվելու դիտաւորական հարցի մէջ: Այս հանգամանքը կարող է բարդութիւններ առաջ բերել ոչ միայն Չինաստանում, այլ նաեւ պետութիւնների փոխադարձ յարաբերութիւնների մէջ: Դա բարձրացնելը կամ դանդաղեցնելը Չինաստանում կայսրին կամ կայսրուհուն չը պէտք է լինի մի կամ մի քանի պետութիւններից դուրս, որովհետեւ մի պետութեան իրաւունքը հեռացնելու գահից իրան անհաճոյ անձին կարող է առաջացնել նոյնպիսի իրաւունք ուրիշ պետութեան կողմից հեռացնել ամեն մի այլ անձի, իսկ այս հանգամանքը կը ստեղծէ այնպիսի դրութիւն, որ բոլորովին անհնար կը դարձնէ որ եւ է հաստատուն կառավարութեան գոյութիւնը Չինաստանում, հետեւապէս եւ կարգի վերականգնումը այդ պետութեան մէջ»:

Հեռագրական վերջին տեղեկութիւններին նայելով Լի-Պունց-Չանգը, առաջարկելով պետութիւններին բանակցութիւններ սկսել նրա հետ, յայտնեց եւրօպական հիւպատոսներից մի քանիսին, թէ, ուղիղ է, նա լիազօրութիւն է ստացել բանակցութիւններ վարելու, բայց իրաւունք չէ ստացել զիջանելու պետութիւններին որ եւ է մի մասն չինական երկիրներից եւ կարծում է մի եւ նոյն ժամանակ, որ Չինաստանը մեծ տուգանք վճարել չէ կարող:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մակ-Կինլէյ հրատարակել է մի նամակ, որի մէջ յայտնում է իր համաձայնութիւնը հանրապետականների թեկնածու լինելու առաջիկայ նախագահական ընտրութիւնների ժամանակ: Լրագիրները հաշիւ են, որ նրա նամակի մէջ 13,000 բառ կայ, բայց խօսքերի այդ ծովի մեծ մասը մի-միմբ է դրամի հարցին եւ միայն նամակի վերջում Մակ-Կինլէյ խօսում է Ֆիլիպպինյան կղզիների եւ Չինաստանի մասին: Մակ-Կինլէյ այսպիսով աշխատում է հեռացնել ընտրողների ուշադրութիւնը իմպերիալիզմից եւ կենտրոնացնել ուրիշ հարցերի վրա: Ընդհանուր կարծիքով, այդ բանը չի աւելցնում նրան, որովհետեւ Ֆիլիպպինյան կղզիները հարցը, որտեղ ամերիկական զօրքեր մուտ են երեք տարի, առանց յոյս ունենալու երբ եւ իցէ դուրս գալ այնտեղից, չափազանց սուր կերպարանք է ստացել Նախագահ իր նամակի մէջ առում է, թէ Ամերիկան չէ կարող հրաժարվել իր գերազանց իրաւունքներից Ֆիլիպպինների վրա, որովհետեւ այդ իրաւունքները անմիջապէս կանցնեն մի այլ պետութեան ձեռքը: Չինաստանի մասին նա խօսում է միայն հարեւանի եւ չեչտուած է միայն այն հանգամանքը, թէ անհրաժեշտ էր ապաւորվել ամերիկական քաղաքացիների կեանքը եւ գոյը չինական պետութեան մէջ: Մակ-Կինլէյ ընտրութեան

հաւանականութիւնը քիչ ժամանակ առաջ աւելի էր, քան հիմա, երբ պարզապէս նրկաւորում է, որ Բրայանի կողմնակիցների թիւը քանի գնում, աւելի եւ աւելի ռոտարանում է:

Այն բանից, որ տալիս է Ֆրանսիական հանրապետութեան նախագահ ի պատիւ համայնական պետերի (maire), քաղաքական նշանաւոր դէպքի կերպարանք է ստանում եւ դառնում է պայքարի առիթ հանրապետականների եւ նախկին իմպերիալիստների մէջ: Ստացված տեղեկութիւններին նայելով այդ պայքարում հանրապետականները փառաւոր յաղթութիւն տարան: Ֆրանսիական 36,000 համայնքների պետերից, որոնց հրաւեր էր ուղարկված կառավարութեան կողմից, 20,006 հոգի ընդունել են հրաւերը: Այդպիսով աւելի գերազանց էր, քան կարելի էր սպասել: «Temps» լրագիրը իր առաջնորդողներից մէկում օրախոսութիւն է յայտնում կառավարութեան այդ յաղթանակի առիթով: Շնորհիւ հանրապետականների միահամուռ գիմարութեան՝ նախկին իմպերիալիստները յիշաւ տանուլ տուին կոբը. այն անձերի թիւը, որոնք համաձայնութիւն են տուել մասնակցելու Պարիզի քաղաքային խորհրդի բանկէտին, չափազանց քիչ է, ինչպէս հեռագրում են «Berliner Tageblatt»-ին, նախկին իմպերիալիստները ստացան ընդամենը 400 հոգու համաձայնութիւն: համայնական 36,000 պետերից:

Արտասահմանեան լրագիրները լինք են այն սարսափելի աղէտի մանրամասնութիւններով, որին ենթարկվեցին Մերսիկայի եւ Տեխասի ամերիկացի «Frankfurter Zeitung»-ին հեռագրում են այդ մասին: «Մարդկային զոհերի թիւը անգահին է 10,000 թւանշանը գնա եւս չէ պարտականում իր մէջ այն զոհերի հաշիւը, որոնք մահ գտան աւերակների տակ: Նիւ Յիւքսոն վնասը 50 միլիոն դոլար է հաշոււմ. հազու թէ դրանից երկու անգամ աւելի չէ բաժարել այս տարվայ իսպառ ոչնչացած արժէքի արժէքը: Հալվեաւտոնի փախստականները կը կոտորվին քաղցից եւ հիւանդութիւններից, եթէ անմիջական օգնութիւն չը հասցնել: Ոմեկու ջուր չը կայ. ուտելու բոլոր պաշարեղէնները փչացած են ծովային ջրից: Աւերված քաղաքներում—նրանց թիւը քանից աւելի է—կատարեալ անիշխանութիւն է տիրում. այնտեղ օր ցերեկով կոտորւում եւ յափշտակում են աւերումից մնացած գոյերը: Հալվեաւտոն քաղաքից կենդանի են մնացել միայն 15 հոգի»:

ԻՍՈՒՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վենետիկի օրովները դիմեցին իտալական չեղինէթագուհուն հետեւալ խնդրագրով:
«Պատական պետութեան ծայրագոյն արեւելքում, Բէջիէ եւ Նաուիլի հովիտներում, ապրում են 40,000 սլաւոններ, որոնք խոնարհաբար խնդրում են ձեր մեծութիւնից ուշադրութիւն դարձնել մեր թշուառ դրութեան վրա եւ բարեհաճել բարեբեկ այդ դրութիւնը: Մենք, զօրազարար, գրկված ենք մեր եկեղեցիներում մեր մայրենի լեզով Նաուիլի խօսքը լսելու հնարաւորութիւնից, մեր մանուկները չեն կարողանում լսանել զրոյցները, որ նրանք կարողանալին մայրենի լեզով ուսում առնել: Այդ պատճառով մենք դիմում ենք ձեր մեծութեանը՝ խնդրելով լինել զաւոնների մասին, աչքաթող առնված թաւոնների, որոնց վրա այսօր հանգում է նայում խոտակա կառավարութիւնը: Ձեր մեծութեան երակներում հոսում է ողորմած թաւոնական արիւնը եւ ձեր աչքին թիւրք անտարբեր չի մնալ դէպի մեր հրաբուրդը աղիւրսանքը, որ մենք որդական պատկառանքով արկաւում ենք ապաւանդանք ձեր գահի վրա, ինչ բանի մասին մենք խնդրում ենք, կեանքի հարց է կարծում մեզ համար, իսկ մեր խնդիրքը կատարումը իտալական կառավարութեան արդարամտութեան վկայական կը լինէր: Մենք խնդրում ենք ձեր մեծութիւնից տալ մեզ հոգեկաններ մեր եկեղեցիների համար եւ ուսուցիչներ մեր զրոյցների համար սլաւոնական լեզով: Սպասելով շնորհ ձեր մեծութեան գահից, մենք լոյս ունենք, որ բարձր իտական կառավարութիւնը հոգ կը տան բաւարարութիւն տալու մեր խնդիրքին իր ամբողջ ծաւալով»:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՑ

6 սեպտեմբերի
ՏԵՆԱՁԻՆ. Գներալ Լէսսէլ հասաւ Տեանձին: Այստեղ այժմ գտնվում են երեք բառաւիժն, երկու հսկադրոն եւ պիտոնների մի վաշտ: Ռուս ծովապետ Դոմոփերով նորեկ գնեքային սրտապին ընդունելութիւն ցոյց տուեց, իբրեւ պատուաւոր պահակներ՝ նշանակված էին ծովափնեայ դրազմաների երկու հսկադրոն:

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ. Ռուսաց եւ ֆրանսիական լիազօրները, այցելելով արտաքին գործերի միջնորդութիւնը, յայտնեցին, թէ նրանց կառավարութիւնները դիտաւորութիւնների մէջ Պեկինից զօրքերը հեռացնելու մասին փոփոխութիւն տեղի չէ ունեցել, բայց մի եւ նոյն ժամանակ հարցրին, թէ ինչ են մտադիր անել Միացեալ-Նահանգները: Նրանց պատասխանեցին, թէ որոշ վճիռ համար րօպէն անյարմար է:

ՊՐԵՏՈՐԻԱ. Գներալ Պոլկերիւ վերցրեց կիպարիլէ:

